

Л. Д. ПАСКАЛЕНКО
ПРОФЕСІЙНО-ВИРОБНИЧА ЛЕКСИКА У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Важливе значення у збагаченні сучасної української літературної мови має професійно-виробнича лексика, уживана в художній літературі. Слова з виробничо-професійної сфери суспільного життя становлять одну з найбільших груп у складі книжної лексики. Вони охоплюють назви виробничих процесів, різних професій, знарядь праці, інструментів, продуктів виробництва. Місце професійно-виробничої лексики — у мові творів на виробничу тематику. Вона вживається в художній літературі лише тоді, коли таке використання зумовлюється змістом твору, його ідейним спрямуванням. Професійно-виробнича лексика у мові персонажів художнього твору сприяє індивідуалізації і типізації їхньої мови. З висловлювань робітника, техника, інженера можна судити про мову людини певної спеціальності. У поданих далі прикладах з художніх творів на виробничу тематику професійно-виробнича лексика і технічна термінологія цілком доречні, їх використання зумовлене змістом творів: «А зараз чи не міг би він, Баглай, до *мартена* стати? Бо саме нові *конвертори* запускають, декого довелося туди перевести, а там, біля тієї *сталеплавильної груші*, звісно, що складніше: там *проби* не візьмеш, в *горловину печі* не заглянеш, додавай у *плавку руду* або *лом* на свій смак, як підкаже тобі твоя *сталеварська* інтуїція... Не кожен це зуміє» (О. Гончар); «Уже не *кайла* дзвін у млі *забоїв* лине, де *лампочок* вогні хитаються руді, — вгризаються в *пласти* нестримні *врубмашини*» (В. Сосюра).

За останні 30 років у зв'язку з науково-технічним прогресом спостерігається збагачення лексики сучасної української літературної мови за рахунок розширення тематики творів українських письменників, у полі зору яких праця радянських людей в різних галузях науки і техніки, в промисловості й сільському господарстві. Завдяки цьому мова художньої прози дістає нові засоби для розширення своїх творчих можливостей та вдосконалення і тим самим сприяє збагаченню сучасної української літературної мови в цілому.

Так, перші епізоди роману Якова Баша «Гарячі почуття» стосуються будівництва Дніпрогесу (1927 р.), коли технічна термінологія була ще мало знайома рядовому робітникові, особливо людині, що приїхала на будівництво з села. Тому новоприбулі негативно сприймають технічну термінологію в мові виступаючого перед ними інженера: «Замість сподіваного оповідання про греблю, на слухачів зливою посипалися зовсім незрозумілі химерні вирази: *енергетика, гідравліка, водний режим, б'єф, траси, дозировка, генератори, кіловати*. Хтось, не втримавшись, аж плюнув з серця. Навіть дід Цигай невдоволено одвернувся й з досади вилаявся: — А стократ би тебе гідравило й кіловатило за таку мову!»

Змальовуючи розгортання і хід складного індустріального будівництва, зростання людей, оволодіння найрізноманітнішими, дуже складними професіями, технікою, письменник показує глибоке знання описуваного предмета та його специфіки. Він вміло користується різноманітною термінологічною лексикою, зв'язаною з будівництвом гідроелектростанції. В мові роману спостерігаємо чимало назв спеціальностей: *бетонярі, монтажники, турбіністи, клепальники, такелажники, геодезисти, водолази*; машин та інструментів: *екскаватори, підйомні крани, перфоратори, сандерсони*; місць роботи, процесів праці, енергетичних термінів тощо.

Велику увагу індивідуалізації і типізації мови персонажів приділив, наприклад, Павло Загребельний у романі-трилогії «З погляду вічності», «Переходимо до любові», «Намилена трава», де створено образи робітників, технічної інтелігенції, вчених-виробничників саме в епоху науково-технічної революції у нашій країні.

У сповненій сентенціями-судженнями мові головного героя Дмитра Череди розкривається основна тема трилогії — формування молодого особистості робітника в період науково-технічної революції в умовах розвинутого соціалізму. Вся використана професійно-виробнича лексика підкреслює характерну для сучасного молодого робітника освіченість у зв'язку з проблемами науково-технічного прогресу: *автоматика, електроніка, кібернетика,*

комп'ютер, некомунікабельний, суцільна телефонізація населення, ЕОМ, АСУ, автоматизовано контроль усіх процесів, графологічна експертиза тощо та його високу громадсько-політичну свідомість: класова свідомість, два класових табори, солідаризувалися, ентузіазм, соціалістичний гуманізм, високо несучи прапор соціалістичного мистецтва, державність нашої роботи, державне замовлення, державна людина та ін.

У мові Шляхтича робиться акцент на інтелігентності інженера великого новітнього підприємства: «Життя, – говорить Шляхтич, – це вічне устремління до торжества розуму. Наш новий цех — це і є одне з втілень інтелектуального могуття людини». Особистість нового начальника цеху Держикрая — типова для доби науково-технічної революції. Це здібний інженер-вчений, вправний керівник виробничого процесу, що, цілком природно, знаходить відображення у його лексиці. Мова секретаря парткому та металургів характеризує їх як кваліфікованих майстрів своєї справи.

Таким чином, науково-технічну революцію в нашій країні, постійний розвиток виробництва письменники відображають у своїх творах, використовуючи професійно-виробничу лексику, що збагачує сучасну літературну мову. Аналіз цієї лексики допомагає розкрити майстерність письменника в галузі художнього слова і в той же час охарактеризувати процеси розвитку й стилістичного збагачення літературної мови.